

Βασίλης Α. Πανταζής

Μάθημα: Αντιρατσιστική εκπαίδευση

I. ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Πανεπιστήμιο	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
Σχολή	ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
Τμήμα	ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
Τομέας	
Όνομα διδάσκοντος Βαθμίδα:	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α. ΠΑΝΤΑΖΗΣ
Αναπληρωτής Καθηγητής	

Κωδ. Αριθμός Μαθήματος Προπτυχιακό / Μεταπτυχιακό	Τίτλος Μαθήματος
Κωδικός Μαθήματος: ΠΔ1230 Μονάδες ECTS: 3,5 Εξάμηνο: 6	Αντιρατσιστική εκπαίδευση

I.1 Περιγραφή

Οι έννοιες «φυλή», «φυλετικές προκαταλήψεις» και «ρατσισμός» είναι αμφιλεγόμενες και ασαφείς. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων αιώνων μάλιστα έχουν δημιουργήσει ιδεολογική σύγχυση και έχουν προκαλέσει κοινωνικές αναταραχές. Ακόμη και πριν από τη γαλλική επανάσταση, φιλόσοφοι όπως ο Μοντεσκιέ και ο Βολταίρος είχαν θέσει τα θεμέλια της «επιστημονικής»

ρατσιστικής ιδεολογίας. Εκείνη την εποχή η Ευρώπη γνώρισε τεχνολογική και επιστημονική εξέλιξη που συνοδεύτηκε από μια ισχυρή αίσθηση ανωτερότητας της λευκής «φυλής». Οι κοινωνικές επιστήμες φέρουν τη σφραγίδα της πατριαρχικής αλαζονείας της «ανώτερης φυλής» μέχρι και σήμερα. Αργότερα, στις αρχές του περασμένου αιώνα, η ανθρωπολογία καθώς και η εθνολογία προσπάθησαν να τεκμηριώσουν επιστημονικά την ευρωπαϊκή κυριαρχία και την υπεροχή των λευκών ανθρώπων.

Ο ρατσισμός είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που εμφανίζεται μπροστά μας με διάφορες μορφές. Μέλη της κοινωνίας συμμετέχουν συνειδητά ή μη συνειδητά στην αναπαραγωγή αυτής της ιδεολογίας. Ο ρατσισμός αποτελείται από μορφές διακρίσεων, για τις οποίες οι άνθρωποι περιθωριοποιούνται, διακρίνονται, καταπιέζονται, ταπεινώνονται ή ακόμη και διώκονται, επειδή ανήκουν σε ένα έθνος, σε μια εθνικότητα ή εξαιτίας των εξωτερικών τους χαρακτηριστικών, όπως το χρώμα του δέρματος. Ο όρος ρατσισμός εμφανίστηκε στις αρχές του 20ού αιώνα, έχοντας στη βάση της ιδεολογίας του τη λέξη «φυλή». Σύμφωνα με τη θεωρία της «φυλής», οι άνθρωποι χωρίζονται σε διάφορες «φυλές», με κριτήριο βιολογικά στοιχεία. Η αντίληψη αυτή, ωστόσο, δεν έχει επιστημονική βάση. Οι φυλετικές θεωρίες αναπτύσσουν την επιχειρηματολογία ότι ορισμένες «φυλές» εξελίχθηκαν διανοητικά καλύτερα και ως εκ τούτου θεωρούνται ανώτερες από άλλες.

Η ιδεολογία του ρατσισμού δεν θεωρεί τους ανθρώπους άτομα αλλά μέλη μιας ομάδας. Σε αυτές τις ομάδες αποδίδονται ορισμένα γνωρίσματα και χαρακτηριστικές ιδιότητες, οι οποίες δεν έχουν σχέση με την πραγματικότητα. Η ομάδα που πιστεύει ότι συγκεντρώνει αυτές τις ιδιότητες αισθάνεται πάντα ανώτερη έναντι της καταπιεσμένης ομάδας.

Ο ρατσισμός συμβάλλει στον προσδιορισμό τη «δικής μου» θέσης έναντι των «άλλων». Παρέχει απλές απαντήσεις σε πολλά αναπάντητα ερωτήματα και επιλύει προβλήματα και εντάσεις που έχουν αρκετά διαφορετικές αιτίες κατά την επικοινωνία με τους «ξένους». Ο ρατσισμός νομιμοποιεί κυριαρχία και ανισότητα. Αυτό χρονικά ξεκινά από την εποχή της αποικιοκρατίας, όταν για την αιτιολόγηση της δημιουργίας της οι καταπιεσμένοι άνθρωποι θεωρήθηκαν ως «κατώτερες φυλές» από τους αποικιοκράτες, από την «ανώτερη ευρωπαϊκή φυλή». Η διάκριση και ο αποκλεισμός κοινωνικών ομάδων, για παράδειγμα

γυναικών, ομοφυλόφιλων, Ρομά, ατόμων με ειδικές ανάγκες, καθώς και η εκμετάλλευση των εργαζομένων, «παράνομων» μεταναστών νομιμοποιείται μέσα από ρατσιστικές κατασκευές. Ο ρατσισμός διαχειρίζεται κριτήρια που δεν στηρίζονται στην ανθρώπινη αξία και την ατομική επίδοση και έτσι μπορεί να αιτιολογεί άδικες δομές. Αυτό εγείρει το ερώτημα αν το σχολείο είναι ο θεσμός, ο φορέας, που μπορεί να αναλάβει δράση εναντίον αυτής της ιδεολογίας, να αντιμετωπίσει το πρόβλημα μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων ή αν αυτός είναι απλώς ένα άλλοθι. Ένα τέτοιο ερώτημα είναι πλήρως δικαιολογημένο, γι' αυτό θεωρείται αναγκαίο το σύνολο της κοινωνίας να συμμετέχει και να εργαστεί από κοινού, με σκοπό την καταπολέμηση του ρατσισμού και την εξάλειψη των προκαταλήψεων. Χρειάζεται να αντιληφθούμε γιατί έχουμε κάποιες εικόνες στο μυαλό μας, να αναρωτηθούμε για τον τρόπο και την αιτία που εντάχθηκαν εκεί όσο και γιατί είναι τόσο δύσκολο να ανεχτούμε την ποικιλομορφία, χωρίς να δημιουργούμε ανισότητες.

Η αντιρατσιστική εκπαίδευση (*antiracist education*) στην αγγλόφωνη έκδοση στρεφόταν κυρίως κατά του δομικού ρατσισμού με σκοπό τον πολιτικό διαφωτισμό. Αντίστοιχες προσεγγίσεις αναπτύχθηκαν κυρίως στη Γερμανία για την εργασία των νέων που ανήκαν σε ακροδεξιές εξτρεμιστικές οργανώσεις, έχοντας υπόψη τον καθημερινό ρατσισμό. Οι αγγλικές προσεγγίσεις είχαν συμπεριλάβει και στοιχεία της θεωρίας *Diversity*, η οποία επικεντρώνεται στην πολλαπλότητα της διαφοράς και της ετερογένειας των ταυτοτήτων και είναι συνδεδεμένη με το ζήτημα της εξουσίας και της εξάρτησης. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, ιδίως στην περίπτωση των θεμάτων ισότητας των φύλων.

Η αντιρατσιστική εκπαίδευση θεωρείται σήμερα, περισσότερο από ποτέ, μια πράξη εξισορρόπησης. Τη χωρίζει μια λεπτή γραμμή ανάμεσα στην ενδυνάμωση των ομάδων που υφίστανται διακρίσεις και την προσπάθεια να αποδομηθεί η διαίρεση σε κατηγορίες, ενώ βρίσκεται μεταξύ κριτικής των νόμων και των πρακτικών των κυβερνήσεων, αποφυγής του κινδύνου των «πολυπολιτισμικών» φολκλόρ, της δήθεν αρμονίας και της προώθησης μιας περιέργειας σχετικά με τους «ξένους». Η αντιρατσιστική εκπαίδευση δεν αρνείται τις πολιτισμικές διαφορές. Αλλά είναι σαφώς κατά της προβολής και της εξύμνησης αυτών και δεν επιδιώκει τη μείωση των κοινωνικών θεμάτων που απασχολούν όλους τους πολίτες.

Σχετικά με την αντιμετώπιση των καθημερινών μορφών αποκλεισμού, είναι σημαντικό να εντάξουμε κάθε μέλος της κοινωνίας στην ιστορία της αποικιοκρατίας, του ρατσισμού, του ναζισμού και της ευρωπαϊκής ανωτερότητας.

1.1 Περιεχόμενα

1. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

1.1 Παιδαγωγική και πολιτική

1.2 Παιδαγωγική και ρατσισμός

1.3 Εκπαίδευση μετά το Άουσβιτς: *Theodor W. Adorno*

2. ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΡΑΤΣΙΣΜΟ

2.1 Εννοιολογικές προσεγγίσεις

2.2 Η εποχή του «πρωτο-ρατσισμού»

2.3 Η μετάβαση από τον Μεσαίωνα στον Διαφωτισμό

2.3.1 Αποικιακός ρατσισμός

2.3.2 Διαφωτισμός

2.3.2.1 Ρατσισμός και σύγχρονη εποχή: *W. D. Hund*

2.3.2.2 Επιστήμη και ρατσισμός

2.3.3 Διαφωτισμός, ρατσισμός και οι συνέπειές τους

3. ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ - «ΦΥΛΗ» - ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

3.1 Ρατσισμός και «φυλή»

3.2 Η έννοια της «φυλής» στις κοινωνικές επιστήμες

3.2.1 Πολιτισμικοποίηση και βιολογικοποίηση

3.3 Μετα-αποικιακρατία - πολυπολιτισμικότητα

4. ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

4.1 Εννοιολογική προσέγγιση του ρατσισμού (20ός και 21ος αιώνας)

4.2 Ο ρατσισμός ως ιδεολογία

4.3 Οι πολλαπλοί ορισμοί του ρατσισμού

4.4 Επισκόπηση των θεωριών για τον ρατσισμό

4.4.1 Robert Miles

4.4.2 Albert Memmi

4.4.3 Stuart Hall

4.4.4 Étienne Balibar και Pierre-André Taguieff

4.4.5 Philip Cohen

4.4.6 Michel Foucault

5. ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

5.1 Αναλυτικές πτυχές του ρατσισμού

5.2 Διχοτόμηση της κοινωνίας μεταξύ του «εμείς» και οι «άλλοι»

5.3 Ο ρατσισμός ως μηχανισμός εξουσίας για ομοιογενή σχηματισμό

5.4 Ο ρατσισμός ως κοινωνικό πρόβλημα

5.5 Πολυπλοκότητα του ρατσισμού

5.6 Καθημερινός ρατσισμός

5.6.1 Ο ρατσισμός ως «ομαλότητα»

5.7 Θεσμικός ρατσισμός

5.7.1 Διάκριση - Μορφές διάκρισης

5.7.1.1 Θεσμική διάκριση στο σχολείο

6. ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ – ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ

6.1 Εννοιολογική προσέγγιση

6.1.1 Τα τρία στάδια της προκατάληψης

6.2 Εμφανείς και κρυφές προκαταλήψεις

6.3 Ρατσιστικές «φυλετικές» προκαταλήψεις

6.4 Ατομικές και κοινωνικές συνέπειες των προκαταλήψεων

6.5 Εχθρότητα κατά ομάδων ανθρώπων

6.5.1 Ξενοφοβία

6.5.2 Αντισημιτισμός

6.5.3 Ισλαμοφοβία

6.5.4 Ομοφοβία

6.5.5 Προκαταλήψεις κατά των γυναικών

6.5.5.1 Βία κατά των γυναικών

6.5.5.2 Σεξισμός

6.5.6 Προκαταλήψεις κατά των Ρομά

6.5.6.1 Οι Ρομά στην Ελλάδα

6.5.7 Άτομα με αναπηρία

6.6. Ρατσισμός, εθνοκεντρισμός, ακροδεξιός εξτρεμισμός, εχθρότητα κατά του άλλου: *Κριτική αντιπαράθεση*

- 6.6.1 Εθνοκεντρισμός
- 6.6.2 Ακροδεξιός εξτρεμισμός
- 6.6.3 Κριτική αντιπαράθεση των εννοιών

7. ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

- 7.1 Διεθνείς εκκλήσεις για απόρριψη του όρου «φυλή»
- 7.2 Ανθρώπινα δικαιώματα
- 7.3 Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων – ανθρωποδικαϊκή απαγόρευση των διακρίσεων
- 7.4 Ανθρώπινα δικαιώματα - ελευθερία - ισότητα
- 7.5 Ανθρώπινη αξιοπρέπεια

8. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ - ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ - ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- 8.1 Παιδαγωγική των αλλοδαπών - διαπολιτισμική εκπαίδευση
- 8.2 Αντιρατσιστική εκπαίδευση
 - 8.2.1 Οι απαρχές του αντιρατσιστικού κινήματος
 - 8.2.2 Αντιρατσιστικά εκπαιδευτικά προγράμματα
 - 8.2.3 Αντιρατσιστική εκπαίδευση - Συστατικά στοιχεία του curriculum
 - 8.2.3.1 Βασικές αρχές της αντιρατσιστικής εκπαίδευσης
 - 8.2.4 Ο ρόλος του σχολείου στη σύγχρονη κοινωνία (*μετανάστευση - παιδιά πρόσφυγες – εθνικό κράτος και σχολείο*)
 - 8.2.4.1 Μετανάστευση
 - 8.2.4.2 Ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες
 - 8.2.4.3 Εθνικό κράτος και σχολείο
 - 8.2.4.4 Νέος προσδιορισμός του σχολείου
 - 8.2.4.5 Αντιρατσιστική εκπαίδευση στο σχολείο
 - 8.2.4.5.1 Αρχές για ένα αντιρατσιστικό σχολείο
 - 8.2.4.6 Ο πολιτισμός σε διαπολιτισμικά και αντιρατσιστικά προγράμματα
 - 8.2.4.7 Αντιρατσιστική δραστηριότητα

9. ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

- 9.1 Εκπαίδευση και εκπαιδευτικός
- 9.2 Αντιρατσιστική εκπαίδευση – εκπαίδευση και κατάρτιση των εκπαιδευτικών
- 9.3 Αντιρατσιστική πληρότητα ως θέμα στην εκπαίδευση εκπαιδευτικών

9.3.1 Αναγκαιότητα της αντιρατσιστικής πληρότητας

9.3.2 Παράγοντες αντιρατσιστικής πληρότητας

9.4 Εκπαιδευτικός και μαθητές στο πλαίσιο της αντιρατσιστικής εκπαίδευσης

1.2 Μαθησιακοί στόχοι

Η αντιρατσιστική παιδαγωγική δεν επιδιώκει μια επιφανειακή εξάλειψη των φαινομένων, αλλά ασχολείται με τις αιτίες και τις ρίζες του ρατσισμού. Η αντιρατσιστική εκπαίδευση δεν είναι δυνατή χωρίς την πρόσβαση στη συστημική φύση της ρατσιστικής βίας. Δεν αποτελεί σκοπό των εκπαιδευτικών προσπαθειών η καταστολή ατομικών συμπεριφορών ή η βελτίωσή τους αλλά η απόκτηση εικόνας για τους μηχανισμούς αποκλεισμού και αυτούς επιδιώκει να αλλάξει. Μια τέτοια επιδίωξη φέρνει την αντιρατσιστική παιδαγωγική σε σύγκρουση με κυβερνητικές πολιτικές που αντιτίθενται ή αδιαφορούν απέναντι σε ρατσιστικά φαινόμενα και μορφές διάκρισης. Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η κρατική πρακτική αποκλεισμού των μεταναστών και των προσφύγων αποτελεί το σημαντικότερο κομβικό σημείο, γύρω από το οποίο παράγεται ένα «ξеноφοβικό κλίμα». Δεν επιδιώκεται η καταπολέμηση της συμπεριφοράς των ατόμων αλλά η γνωστοποίηση των δομών και των λειτουργιών του ρατσισμού, των προκαταλήψεων και του κοινωνικού αποκλεισμού.

1.3 ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ:

Πανταζής, Β. (2015). Αντιρατσιστική Εκπαίδευση. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, www.kallipos.gr, ISBN: 978-960-603-197-7

ΓΚΟΒΑΡΗΣ, Χ. (2001). *ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ* ΑΘΗΝΑ. Ατραπός.

1.4 Διδακτικά Βοηθήματα

- Άντερσον, Μπ.: *Φαντασιακές κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού* (μτφρ. Π. Χαντζαρούλα). Αθήνα, Νεφέλη, 1997.
- Banks, M.: *Εθνοτισμός. Ανθρωπολογικές κατασκευές* (μτφρ. Φ. Αποστόλου). Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2005.
- Gellner, E.: *Έθνη και Εθνικισμός* (μτφρ. Δ. Λαφαζάνη). Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1992.
- Goffman, E.: *Στίγμα. Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001.
- Hobsbawm, E.J.: *Έθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα. Πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα* (μτφρ. Χ. Νάντρις). Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1994.
- Hroch M., *Εθνικό κίνημα και Βαλκάνια*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1996.
- Kedourie Elie, *Ο Εθνικισμός, Κατάρτι*, 1999
- Smith, A.D.: *Εθνική ταυτότητα* (μτφρ. Ε. Πέππα). Αθήνα, Οδυσσεάς, 2000.
- Taylor, T.S.: *Πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα, Πόλις, 1998.
- Βερέμης, Θ.: *Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα*. Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 1997
- Βερνίκος, Ν. & Σ. Δασκαλοπούλου, *Πολυπολιτισμικότητα. Οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας*. Αθήνα: Κριτική, 2002.
- Γκότοβος, Α.: *Εκπαίδευση και Ετερότητα. Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*. Αθήνα, Μεταίχμιο, 2002.
- Γκότοβος, Α.: *Ρατσισμός. Κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής*. Αθήνα, 1996.
- Δαμανάκης Μ: *Η εκπαίδευση των παλινοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα*. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2006.
- Κασμάτη, Κ: *Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία*. Αθήνα, Gutenberg, 1998.
- Κιτρομηλίδης Πασχάλης, Προθέσεις και ζητούμενα στην ανάλυση του Εθνικισμού. Σχόλιο στην εισήγηση του Α. D. Smith: Εθνικισμός και Διεθνείς Συγκρούσεις, *Ιστωρ*, τ. 6, Δεκ. 1993.
- Κογκίδου, Δ.: *Νεολαία και Πολιτική*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2005.
- Λέκκας Παντελής, *Η Εθνικιστική Ιδεολογία*, Κατάρτι, 1996.

Τσιάκαλος, Γ.: *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000.

Internetliste

<http://www.amnesty.org>

Amnesty International

I.5 Αξιολόγηση της επίδοσης των φοιτητών στο μάθημα

Τρόποι Αξιολόγησης:

Οι φοιτητές/φοιτήτριες οφείλουν να εκπονήσουν υποχρεωτική εργασία σε θέμα που επιλέγουν. Σκοπός αυτής της εργασίας είναι η απόκτηση βαθύτερης γνώσης στο αντικείμενο και η εκπαίδευση του φοιτητή σε κάποια πρώτα ερευνητικά βήματα. Η εργασία παρουσιάζεται και στο μάθημα σε μορφή P.P.. Κατά τη διάρκεια της παρουσίασης οι φοιτητές/φοιτήτριες ενθαρρύνονται να συμμετέχουν στις συζητήσεις που γίνονται. Επιδιώκεται ο διάλογος και η ανταλλαγή επιχειρημάτων σε σχέση με τα θέματα που παρουσιάζονται.

- Οι εργασίες διορθώνονται και επιστρέφονται . Ο/η φοιτητής/ φοιτήτρια έχει την ευκαιρία να συζητήσει την εργασία του/της στις ώρες γραφείου του διδάσκοντα.

Σε ορισμένα βασικά θέματα του μαθήματος, η διδασκαλία συμπληρώνεται με ειδικές συζητήσεις κατά ομάδες φοιτητών (tutorials). Για τις συζητήσεις αυτές, διανέμονται έγκαιρα στους φοιτητές ερωτήσεις, πρακτικά θέματα και ασκήσεις, τις οποίες οι φοιτητές επεξεργάζονται μόνοι τους και παραδίδουν τις απαντήσεις στον καθηγητή.

1.6. Σύνδεση με την πράξη

- Αντιμετώπιση ρατσιστικών προβλημάτων με έμφαση αυτών που εκδηλώνονται στην τάξη και στο περιβάλλον του νηπιαγωγείου και του σχολείου (σε συνεργασία)

- Μελέτη και παιδαγωγική αντιμετώπιση κρίσιμων περιστατικών ρατσισμού. Δυνατότητες παιδαγωγικής παρέμβασης.
- Συμμετοχή σε βιωματικά κοινωνικοπαιδαγωγικά προγράμματα π.χ. πρόγραμμα με στόχο την ανάδειξη των διαστάσεων (των πολλών μορφών) της ετερότητας, της μοναδικότητας και της ταυτότητας κάθε ανθρώπου.

1.7 Εκπόνηση επιστημονικής εργασίας σε αντιρατσιστικά ζητήματα